

Aleksandra Szaplenczay

doktorantka, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0000-0002-9715-1950

Wadliwe opinie biegłych jako przyczyna pomyłek sądowych w polskim procesie karnym. Sygnalizacje możliwości naprawczych

*Jeśli nie potrafisz wytłumaczyć czegoś w prosty sposób,
sam nie rozumiesz tego dostatecznie dobrze.*

Albert Einstein

Wśród argumentów uzasadniających potrzebę reformy polskiego wymiaru sprawiedliwości przedstawiciele Rady Ministrów wymieniają między innymi: niskie zaufanie społeczeństwa do trzeciego filaru władzy, przewlekłość prowadzonych postępowań, nieefektywność procedur sądowych, a nadto „nierozliczenie polskiego sądownictwa z komunistyczną przeszłością” oraz „nierównowagę między sądownictwem, a innymi władzami”¹. Odstępując od oceny słuszności tak sformułowanych przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów argumentów, mających uzasadnić konieczność przeprowadzenia natychmiastowej reformy polskiego sądownictwa, należy krytycznie odnieść się do pominięcia wśród proponowanych działań zaradczych potrzeby kompleksowego uregulowania zagadnień związanych ze sprawowaniem funkcji biegłego i biegłego sądowego². Niniejszy artykuł stanowi próbę uporządkowania

¹ *Biała Księga w sprawie reform polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2018, s. 7–22, https://www.premier.gov.pl/files/files/biala_księga_pl_full.pdf [dostęp: 9.06.2018].

² *Ibidem*, s. 23. Autorzy opracowania wskazali, jako niezbędną do poprawy jakości sądownictwa, konieczność wprowadzenia kompleksowych zmian, obejmujących trzy obszary: 1) reformę nieefektywnych procedur, 2) zmiany struktury organizacyjnej i osobowej sądownictwa, 3) zapewnienie obywatelom większego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Raport nie wspomina nic o konieczności kompleksowego uregulowania sprawowania funkcji biegłego sądowego w Polsce.

i podsumowania postulatów wysuwanych przez przedstawicieli doktryny w kontekście koniecznych do przeprowadzenia reform, obejmujących aktualnie obowiązujący model funkcjonowania biegłych sądowych w Polsce – począwszy od wskazania problemów sygnalizowanych już na etapie powoływania biegłych, poprzez uwypuklenie negatywnych konsekwencji braku mechanizmów kontrolujących oraz dających możliwość oceny wydających opinie, przechodząc wreszcie do zagrożeń, jakie niesie owa „luka systemowa”, w skorelowaniu z możliwością bezrefleksyjnego przyznania wiarygodności danej opinii przez organy ścigania lub wymiar sprawiedliwości. Celem artykułu jest ponadto zwrócenie uwagi na wagę problemu, sprowadzającego się do istniejącego ryzyka ograniczenia prawa stron do rzetelnego procesu³, wynikającego z możliwości dopuszczenia przez organ procesowy dowodu z wadliwej opinii wydanej przez powołanego w procesie biegłego i uznanie takiego dowodu, z różnych przyczyn, za dowód wiarygodny. W postępowaniu karnym, w najgorszym przypadku, wadliwa opinia zaakceptowana przez sąd – nieposiadający często profesjonalnej wiedzy w danej dziedzinie życia i dający ślepo wiarę we wnioski zaprezentowane przez biegłego – prowadzić może do konsekwencji w postaci skazania osoby niewinnej⁴. Po rozważaniach czynionych we wskazanym zakresie dalszą część artykułu stanowią będą refleksje odnoszące się do zasadności wprowadzenia w polskim systemie prawa rozwiązań umożliwiających kontrolowanie poziomu pomyłek sądowych popełnionych na skutek wadliwych opinii biegłego, zasygnalizowane zostaną też możliwe do wdrożenia metody naprawcze, na przykładzie rozwiązań funkcjonujących z powodzeniem w Wielkiej Brytanii.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto rozumienie pomyłki sądowej jako zjawiska polegającego na niesłusznym skazaniu przez sąd osoby, która nie dopuściła się zarzuczonego jej aktem oskarżenia czynu. Do innych pomyłek należeć będą także przypadki niesłusznym uniewinnień oraz w szczególności przypadki, w których niesłusznie – przez zbyt długi czas lub opierając się na niewystarczających podstawach – sąd stosował tymczasowe aresztowanie⁵. Niewątpliwie jednak to właśnie niesłuszne skazanie ma najdonioślejsze konsekwencje. Ponadto już na wstępie rozważań należy zaznaczyć, że mimo

³ O prawie do rzetelnego procesu stanowi art. 45 Konstytucji, który gwarantuje „każdej osobie prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”, nadto jest ono również przedmiotem regulacji Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – w art. 6.

⁴ Zob. B. Robertson, G.A. Vignau, C.E.H. Berger, *Interpreting evidence. Evaluating forensic science in the courtroom*, John Wiley & Sons, West Sussex 2016, s. 75.

⁵ Tak też zjawisko pomyłki sądowej rozumieją przedstawiciele Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, zob. M. Ejchart, M. Wolny, *Pomyłka sądowa – polska perspektywa*, „Na wokandzie” 2012, nr 14.

iż ostatecznie nigdy sama tylko wadliwa opinia biegłego nie stanowi bezpośredniej i jedynej przyczyny popełnienia pomyłki sądowej, a za istotny czynnik uznać należy obdarzenie tego dowodu bezkrytycznym zaufaniem przez organ procesowy, to jednak, zdaniem autora, w realiach procesu karnego opinie biegłych mają fundamentalne znaczenie dla wydawania wyroków. Tymczasem, począwszy od opinii sądowno-psychiatrycznych – od których często zależy, czy sąd przyzna walor wiarygodności depozycjom danych osób, uznając, że nie mają one problemów ze zdolnością do zapamiętywania i odtwarzania spostrzeżeń, poprzez specjalistyczne ekspertyzy z zakresu badań DNA, których poprawności przeprowadzenia sąd nie jest zwykle w stanie ocenić, aż do opinii z zakresu skomplikowanych analiz finansowych, należy wskazać, iż organ procesowy niejednokrotnie doświadcza w praktyce trudności w ocenie prawidłowości przeprowadzonych w opinii rozumowań oraz poprawności wywiedzionych przez biegłego wniosków. Odstępując jednak od formułowania przyczyn przyznawania przez sąd w postępowaniu karnym wiarygodności wadliwym dowodom, samo już (wysokie) ryzyko wystąpienia takiego stanu rzeczy powoduje konieczność ograniczenia zjawiska wydawania przez biegłych nierzetelnych, niejasnych i błędnych opinii.

Obecny model funkcjonowania biegłych od lat jest przedmiotem krytyki przedstawicieli środowisk prawniczych i naukowych oraz stowarzyszeń i organizacji skupiających ekspertów różnych specjalności⁶. Już w 1973 r. Stefan Kalinowski, Prokurator Generalny PRL, wskazywał na niepokojąco rosnącą rolę dowodu z opinii biegłego w postępowaniu sądowym⁷. Ponad dwadzieścia lat później prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie, Jerzy Biederman, sformułował tezę o procesowej „fetyzacji” ekspertów⁸. Czynnione przed laty uwagi praktyków pozostają aktualne do dziś. Niestety, lakoniczne i szeroko krytykowane przez praktyków prawa przepisy w zakresie biegłych i biegłych sądowych pogłębiają ten problem, stąd przy okazji reformowania sądownictwa w Polsce wskazanym jest wzięcie pod uwagę konieczności ich zmiany. Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie zwracał się do Ministra Sprawiedliwości, sygnalizując pilną potrzebę uchwalenia kompleksowej ustawy o biegłych sądowych⁹. Słusznym zdaje się być podzielenie przekonania

⁶ *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2015, s. 7, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf> [dostęp: 9.06.2018].

⁷ S. Kalinowski, *Opinie biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1973, s. 7.

⁸ J. Biederman, *Głosa do wyroku SN z dnia 12 stycznia 2000 r. (IV KKN 269/99)*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11, s. 117.

⁹ Wystąpienie RPO do Ministra Sprawiedliwości w sprawie ustawy o biegłych sądowych z dn. 7.05.2018 r. o sygn. VII.510.20.2015.AJK, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pnie%20RPO%20do%20Ministra%20Sprawiedliwi%C5%9Bci%20w%20sprawie%20ustawy%20o%20bieg%C5%82ych%20s%C4%85dowych.pdf> [dostęp:

Rzecznika, który swe postulaty argumentuje dążeniem do zapewnienia obywatelom właściwej gwarancji prawa do sądu¹⁰, wynikającego ze standardu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹¹. Tymczasem pomimo zapewnienia przez przedstawicieli polskiego rządu o podjęciu intensywnych prac nad projektem ustawy o biegłych sądowych¹², od którego upłynęły już dwa lata, Ministerstwo Sprawiedliwości w dalszym ciągu nie przedstawiło opinii publicznej jakiegokolwiek informacji dotyczącej etapu prac lub postępu w pracach nad rządowym projektem ustawy, regulującej problematykę w zakresie biegłych sądowych w sposób kompleksowy.

Wyjściowym problemem przedmiotowego zagadnienia są funkcjonujące w polskim systemie prawa przepisy dotyczące powoływania biegłych sądowych. Pomimo licznych postulatów kranistów w procesie karnym w charakterze eksperta nadal mogą występować osoby, które nie dają gwarancji należytego wykonywania funkcji biegłego¹³. Zgodnie z art. 157 § 1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁴ (dalej: p.o.u.s.p.) biegłych ustanawia prezes sądu okręgowego, który prowadzi także ich listę. Podnosi się, że możliwość ustanowienia biegłym sądowym przy więcej niż jednym sędziu okręgowym jest dopuszczalna przy założeniu, że to powołanie jest uzasadnione dobrem wymiaru sprawiedliwości, zaś w przypadku wąskich specjalności takie powołanie jest wręcz konieczne do zapewnienia właściwej pomocy organom

9.06.2018]; wystąpienie RPO z dn. 24.11.2015r. o sygn. VII.510.20.2015.AJK, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_ustawy_o_bieglych_sadowych.pdf [dostęp: 9.06.2018]; wystąpienie RPO z dn. 26.01.2016r. o sygn.VII.510.20.2015.AJK, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_bieglych_sadowych_0.pdf [dostęp: 9.06.2018]; wystąpienie RPO z dn. 19.07.2016r. o sygn. VII.510.20.2015.AJK, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Ministra%20Sprawiedliwi%C5%9Bci%20w%20sprawie%20ustawy%20o%20bieg%C5%82ych%20s%C4%85dowych%2C%2019.07.2016.pdf> [dostęp: 9.06.2018].

¹⁰ Wystąpienie RPO z dn. 7.05.2018, *op. cit.*, str. 1–2.

¹¹ Art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, Nr 78 poz. 483) gwarantuje „każdej osobie prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. To fundamentalne prawo jest nadto również przedmiotem regulacji Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – w art. 6.

¹² Informacja o piśmie podsekretarza stanu MS do RPO z dnia 8 sierpnia 2016 r., na stronie Rzecznika Praw Obywatelskich; <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/ministerstwo-sprawiedliwosci-odpowiada-rpo-w-sprawie-bieglych-sadowych> [dostęp: 9.06.2018].

¹³ Zob. P. Rybicki, M. Pękala, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015, s. 28–31; B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, A. Bodnar, *Biegli sędziowie w Polsce*, Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2014, s. 17–18.

¹⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2001 Nr 98 poz. 1070 ze zm.

wymiaru sprawiedliwości¹⁵. Wymieniony przepis w § 2 zawiera delegację dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia trybu ustanawiania biegłych sądowych, pełnienia przez nich czynności oraz zwalniania ich z funkcji. Na podstawie rzezzonej delegacji Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie w sprawie biegłych sądowych¹⁶ (dalej: r.s.b.), które nie stawia jednak żadnych szczególnych wymogów osobom pragnącym zostać biegłymi. Zgodnie z r.s.b. biegłych sądowych powołuje się na czas określony trwający 5 lat – przy czym brak przeszkód prawnych, aby po jego upływie powołać biegłego na kolejne 5-letnie kadencje. Rozporządzenie stanowi dalej, że „biegłych ustanawia się dla poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności”. W § 12 ust. 1 r.b.s. wymieniono zbiór przesłanek, które należy spełnić kumulatywnie, aby zostać ustanowionym biegłym przez prezesa sądu okręgowego:

- 1) korzystanie z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) ukończenie 25 roku życia,
- 3) posiadanie teoretycznych i praktycznych wiadomości specjalnych w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności, dla których biegły ma być ustanowiony,
- 4) dawanie rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego,
- 5) wyrażenie zgody na ustanowienie biegłym.

O ile sprawdzenie wypełnienia przez kandydata pierwszych dwóch przesłanek jest zadaniem dość łatwym, to wypełnienie trzeciego i czwartego wymogu jest już trudne do rzetelnego zweryfikowania. Ust. 2 cytowanego przepisu kreuje, co prawda, wymóg wykazania posiadanych wiadomości specjalnych za pomocą dokumentów lub innych dowodów, jednocześnie przyznając kompetencje w zakresie oceny dostateczności tego wykazania prezesowi danego sądu okręgowego, należy jednak realnie ocenić, że prezes sądu często nie jest w stanie rozpoznać wagi ani znaczenia danego certyfikatu, podobnie jak nie jest w stanie ocenić przesłanki rękojmi. Ugruntowana linia orzecznicza wskazuje, że pojęcie rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego obejmuje swym zakresem całość cech, zdarzeń i okoliczności dotyczących osoby biegłego sądowego, składających się na jego wizerunek jako osoby zaufania publicznego, który łączyć należy nierozzerwalnie z takimi cechami charakteru jak: szlachetność, prawość, sumienność i bezstronność¹⁷. Osoba

¹⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 czerwca 2007 r., sygn. aktu: VI SA/Wa 1549/06.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz.U. 2005 r. Nr 15 poz. 133.

¹⁷ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (dalej: WSA) w Warszawie z dnia 23 września 2008 roku, sygn. akt: VI SA/Wa 695/08; por. wyrok WSA w Warszawie z dnia 9 kwietnia

biegłego sądowego nie może więc nasuwać jakichkolwiek podejrzeń dotyczących stronniczości, nierzetelności czy braku obiektywizmu¹⁸. Tak przyjęte rozwiązanie spotykają się z szeroką krytyką w literaturze przedmiotu, w której wskazuje się, iż nie istnieją obecnie normatywne przeszkody do tego, ażeby na listy biegłych nie trafiały osoby nieodpowiednie, a gdy mimo wszystko trafiają – aby bez zbędnej zwłoki zostały z niej usunięte¹⁹. Najwyższa Izba Kontroli (dalej: NIK) oceniła, że:

[...] aktualny model funkcjonowania biegłych nie gwarantuje powoływania w postępowaniach sądowych i przygotowawczych osób, które zapewniają wydawanie prawidłowych merytorycznie, rzetelnych i terminowych opinii. W szczególności nie zapewnia on odpowiedniego procesu weryfikacji kompetencji kandydatów na biegłych sądowych, jak również umożliwia powoływanie jako biegłych osób nie dających rękojmi należytego wykonywania czynności biegłego. Powyższe miało negatywny wpływ na sprawność prowadzonych postępowań sądowych i przygotowawczych, a tym samym na realizację prawa obywateli do rzetelnego procesu, w rozsądnym terminie²⁰.

Szerokiej krytyce poddaje się nadto aktualny system ewidencji biegłych prowadzony przez prezesów sądów okręgowych, którzy zgodnie z § 10 r.b.s. prowadzą wykazy zgodnie z ustalonymi wzorami. Według NIK funkcjonujące obecnie narzędzia ewidencji nie obrazują rzetelnie zakresu wiedzy, w której specjalizują się poszczególni biegli, nie pozwalając przez to na ich efektywny dobór, a następnie na prowadzenie nadzoru nad terminowością i rzetelnością ich pracy²¹. Podstawowym postulatem wysuwany przez

2009 r., sygn. akt: VI SA/Wa 98/2009, w którym sąd wyraził pogląd, że w świetle § 5 r.b.s. brak jest podstaw do przyjęcia, że niemożność terminowego sprostania nałożonym na biegłego obowiązkom z powodu ich liczby można zakwalifikować jako brak dawania przez biegłego rękojmi należytego wykonywania tych obowiązków, tym bardziej, że przepisy rozporządzenia nie przewidują sytuacji odmowy wykonania przez biegłego zleconych opinii poza przypadkami wskazanymi w § 16 r.b.s. Skazanie natomiast biegłego prawomocnym wyrokiem sądu za popełnienie przestępstwa uprawnia do przyjęcia, że nie spełnia on podstawowego warunku wykonywania tej funkcji – rękojmi należytego wypełniania obowiązków biegłego (wyrok WSA w Warszawie z 30 marca 2007 r., VI SA/Wa 119/07).

¹⁸ *Ibidem*; na przykład w wyroku z dnia 10 lipca 2007 r., sygn. aktu: VI SA/Wa 786/07, WSA w Warszawie stanął na stanowisku, że uznanie biegłego sądowego za winnego popełnienia wykroczenia z art. 61 § 1 k.w. (przywłaszczenie tytułu, stanowiska, stopnia) niweczy wizerunek biegłego jako osoby nieskazitelnej, a z uwagi na podważenie przez to warunku dawania rękojmi należytego wykonywania obowiązków biegłego uniemożliwia dalsze pełnienie funkcji przez taką osobę.

¹⁹ Por. J. Gurgul, *O wadliwości opinii biegłego w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4, s. 86–87.

²⁰ *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, s. 10; kontrola NIK obejmowała okres od 1 stycznia 2012 r. do 16 stycznia 2015 r.

²¹ *Ibidem*, s. 15.

przedstawiciele doktryny w tym zakresie jest wprowadzenie jednego, centralnego rejestru biegłych wraz z rejestrem wydanych przez nich opinii²². Takie rozwiązanie rekomendowano Ministrowi Sprawiedliwości już 10 lat temu w raporcie „Strengthening the Polish Justice System” z 2008 roku²³. Ponadto z badań ankietowych przeprowadzonych w ramach programu „Forensic Watch” przez fundację Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych wynika, że respondenci jako bardzo istotne wskazali rozwiązanie polegające na wprowadzeniu jednolitych, obiektywnych i wiarygodnych kryteriów weryfikacji kompetencji osób aplikujących do pełnienia funkcji biegłych²⁴. Wprowadzenie rozwiązań w tym kierunku powiązane jest funkcjonalnie z utworzeniem ogólnodostępnej, krajowej listy biegłych, przy której gromadzono by i udostępniano informacje o ocenie poszczególnych biegłych, dokonywanej przez zlecających wydanie opinii i strony procesowe. Wśród proponowanych narzędzi służących weryfikacji pracy biegłych przytoczyć warto rozwiązanie zakładające wprowadzenie w obszar ich funkcjonowania narzędzi weryfikacji kompetencji, stosowanych powszechnie w ramach systemu oceny zgodności laboratoriów rynkowych, a także postulaty dotyczące wprowadzenia okresowego weryfikowania swojej wiedzy oraz obowiązkowych szkoleń z zakresu zagadnień prawnych dla osób aplikujących do powołania na funkcję biegłych. Rozwiązania w tym zakresie należy ocenić jako szczególnie istotne, bowiem prezes sądu okręgowego nie dysponuje środkami, które pozwoliłyby mu zweryfikować poziom wiedzy potencjalnego biegłego i ocenić, czy ukończenie określonego kursu lub kierunku studiów daje należyte kwalifikacje do bycia biegłym sądowym²⁵. Z tego względu ocena kompetencji biegłego przez prezesa sądu obecnie ma w praktyce charakter jedynie formalny. Przykładem tego jest przypadek przeprowadzenia na Uniwersytecie Wrocławskim Studium Ekspertyz Dokumentów, którego celem było pogłębianie wiedzy osób ze środowiska prawniczego na temat tego rodzaju ekspertyzy. Tymczasem część słuchaczy tego studium, legitymując się certyfikatem jego ukończenia,

²² *Ibidem*; por. P. Rybicki, M. Pękala, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *op. cit.*, s. 43.

²³ Por. Ministerstwo Sprawiedliwości, *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych w państwach: Austrii, Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii oraz analiza polskich regulacji dotyczących biegłych* (...), „Twinnig Light Project: Strengthening the Polish Justice System” (PL /06/IB/JH /02/TL), <http://1kns.pl/wp-content/uploads/2014/04/Biegli-w-EU-por%C3%B3wnanie.pdf> [dostęp: 10.06.2018].

²⁴ P. Rybicki, M. Pękala, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *op. cit.*, s. 43.

²⁵ Zob. E. Gruza, *Opinia a „opinia” czyli kilka uwag na temat sprzeczności między opiniami ekspertów pisma ręcznego*, [w:] *Logiczne podstawy opiniowania ekspertyz dokumentów a praktyka: materiały XI Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma*, red. Z. Kegel, Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

zostało następnie wpisanych na listę biegłych sądowych, jako „eksperti od badań dokumentów”²⁶.

Przykład ten obrazuje także odrębny problem, dostrzeżony w literaturze przedmiotu, związany z brakiem jednolitego określenia dziedzin i opisu specjalizacji biegłych²⁷. Wyniki przeprowadzonych badań²⁸ wskazują, iż konsekwentnie mylone i utożsamiane ze sobą są pojęcia księgowości, rachunkowości i ekonomii, brak jest nadto klarownego podziału na poszczególne specjalności biegłych gospodarczych.

Odrębną kwestią, wartą poruszenia, jest zagadnienie oferowanych biegłym wynagrodzeń za wykonane przez nich specjalistyczne opinie. Powszechnym – i jak się zdaje słusznym – przekonaniem jest, iż są one zbyt niskie, co uwidacznia się w szczególności wobec ich porównania względem innych państw europejskich: w Wielkiej Brytanii najniższa stawka godzinowa za pracę biegłego wynosi 75 euro, najwyższa ok. 750 euro, a przeciętne wynagrodzenie biegłych za godzinę pracy oscyluje w okolicach 150 euro²⁹. Stąd podnoszone są argumenty o konieczności podniesienia stawek wynagrodzenia oferowanych biegłym w Polsce, czego konsekwencją mogłoby być przyciągnięcie do wykonywania funkcji biegłych sądowych najlepszych specjalistów, zwłaszcza o rzadkich specjalnościach, dla których opiniowanie dla potrzeb procesu sądowego obecnie jawi się jako nieopłacalne. Taka sytuacja prowadzi do niemożności skorzystania przez strony procesowe z biegłych w najbardziej obleganych dziedzinach i sprzyja przedłużaniu postępowania, wobec konieczności znalezienia kompetentnego w danej dziedzinie biegłego³⁰.

Wreszcie, analiza przepisów ww. rozporządzenia w sprawie biegłych prowadzi do wniosku, iż w zakresie wymogów stawianych biegłym wykraczają one poza zakres delegacji ustawowej, co w efekcie rodzi zarzuty niekonstytucyjności tych regulacji³¹. Tym bardziej więc celowe wydaje się odejście od dotychczasowego rozproszenia regulacji dotyczących biegłych w aktach prawnych różnego rzędu i wprowadzenie do polskiego systemu prawa ustawy regulującej funkcjonowanie biegłych sądowych w sposób kompleksowy.

Mając na względzie powyższe uwagi, należy wskazać, iż chcąc reformować system polskiego sądownictwa, należy również zmierzyć się z sygnalizowanymi

²⁶ T. Widła, *Uwagi o przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego*, „Palestra” 2002, nr 3–4, s. 71–72.

²⁷ B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, A. Bodnar, *op. cit.*, s. 20.

²⁸ M. Hrehorowicz, *Opinia Biegłego w sprawach karnych gospodarczych i jej ocena sądowa*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013, s. 341.

²⁹ Ministerstwo Sprawiedliwości, *op. cit.*, s. 36. P. Rybicki, M. Pękała, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *op. cit.*, s. 43.

³⁰ B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, A. Bodnar, *op. cit.*, s. 25.

³¹ *Ibidem*, s. 7–8.

przez przedstawicieli doktryny problemami związanymi z funkcjonowaniem biegłych sądowych. To bowiem czas oczekiwania na realizację zleconej biegłemu opinii jest nieraz przyczyną tak często „wypominanej” sędziom przez polityków³² przewlekłości prowadzonych postępowań³³, zaś jakość i rzetelność sporządzonej opinii, która zgodnie z wymogami przewidzianymi w art. 201 kodeksu postępowania karnego³⁴ (dalej: k.p.k.) powinna być zupełna, jasna i wewnętrznie spójna³⁵, ma fundamentalne znaczenie z punktu widzenia wydawania przez sąd wyroków w sprawach karnych, a w ekstremalnym wypadku prowadzić może do niesłusznego skazania osoby niewinnej³⁶. Najgłośniejszym przypadkiem ujawnionej w ostatnim czasie pomyłki sądowej, będącej pośrednio konsekwencją wadliwej opinii wydanej przez biegłych, jest sprawa Tomasza Komendy, skazanego w 2003 roku na karę 25 lat pozbawienia wolności za gwałt i morderstwo dokonane w 1997 roku³⁷. Dopiero dnia 16 maja 2018 roku, po 15 latach odsiadania kary pozbawienia wolności, Sąd Najwyższy uchylił wyrok skazujący i uniewinnił mężczyznę³⁸. Uzasadniając wydane orzeczenie, sędzia Andrzej Tomczyk podkreślił, że najistotniejszym dowodem wskazującym na niewinność skazanego była interdyscyplinarna ekspertyza Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu w zakresie identyfikacji osoby na podstawie śladów ugryzień, która wykluczyła możliwość pozostawienia śladów na ciele ofiary przez Tomasza Komendę. Ekspertyza ta podważyła poprzednio wydane opinie biegłych, na podstawie których skazano Komendę. Mimo że stanowiły one wcześniej jeden z głównych dowodów, obecnie jeden z biegłych stwierdził, że jego opinia nigdy nie była kategorierna, drugi zaś – zastaniając się wiekiem i słabym zdrowiem – odmówił szerszych komentarzy³⁹.

Jak zasygnalizowano we wstępie, trafne spojrzenie na problem związany z popełnianiem pomyłek sądowych nakazuje szukać ich przyczyn nie tylko w samych błędach biegłych. Należy mieć na względzie także problem

³² *Biała Księga w sprawie reform polskiego wymiaru sprawiedliwości, op. cit.*, s. 7–22.

³³ P. Rybicki, M. Pękala, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *op. cit.*, s. 36.

³⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks postępowania karnego, Dz.U.2017.0.1904.

³⁵ C. Kłak, „Pełność”, „jasność” i „niesprzeczność” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 k.p.k.), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4, s. 45–47; J. Matson, S. Daou, G. Soper, *Effective Expert Witnessing*, CRC Press, Florida 2004, s. 62.

³⁶ B. Garrett, P. Neufeld, *Invalid forensic science testimony and wrongful convictions*, „Virginia Law Review” 2009, no 1 (95), s. 1–97.

³⁷ K. Żączkiewicz-Zaborska, *SN uniewinnił ofiarę pomyłki sądowej*, <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/sn-uniewinnil-ofiare-pomyłki-sadowej> [dostęp: 9.06.2018].

³⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 roku, sygn. akt: V KO 26/18.

³⁹ P. Szymaniak, *Ostateczny koniec dramatu Tomasza Komendy. SN uniewinnia niesłuszenie skazanego*, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1124344,sn-uniewinnia-tomasza-komende.html> [dostęp: 9.06.2018].

bezrefleksyjnego przyjmowania przez wymiar sprawiedliwości tego, co przedstawia biegli w swojej opinii. Dość często w literaturze zwraca się ponadto uwagę na problem błędnego formułowania przez organy procesowe treści postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego⁴⁰, w szczególności zaś, pomimo wyraźnie akcentowanych głosów krytycznych ze strony orzecznictwa⁴¹ i doktryny⁴², często formułowane w postanowieniu pytania do biegłego sprowadzają się do wykładni pojęć ustawowych składających się na dane znamiona typu czynu zabronionego (np. „Czy obrażenia ciała pokrzywdzonego wyczerpują znamiona przestępstwa z art. ...?”). Obywatelski Monitoring Sądów zaprezentował następujące rekomendacje w tym zakresie⁴³:

- zadawanie pytań biegłym powinno być dokonywane z większą starannością, tak, aby uwzględnić wszystkie wątpliwości,
- sądy powinny zdecydowanie wystrzegać się praktyki, polegającej na „wymuszaniu” pytaniami kierowanymi do biegłych formułowania przez nich opinii na temat zagadnień wykraczających poza ich profesjonalne kompetencje,
- sądy powinny informować lub przypominać w jakim celu powołano bądź wezwano biegłego,
- opinie składane przed sądem powinny być wyrażane językiem zrozumiałym dla słuchacza o przeciętnej wiedzy, a biegli sądowi powinni dokładać wszelkich starań w celu jasnego i zrozumiałego ich formułowania, unikania niezrozumiałych powszechnie zwrotów, skomplikowanego i wysokospecjalistycznego żargonu, a także wyrażenia sugerujących emocjonalny stosunek do sprawy lub którejs z stron⁴⁴.

Należy powtórzyć za Józefem Gurgulem⁴⁵, że przypadki wadliwego opinio-
wania mogą być zredukowane nawet przy aktualnych lukach normatywnych

⁴⁰ Zob. S. Pawelec, *Wadliwość opinii biegłego w procesie karnym jako pochodna błędów zawartych w postanowieniu o jej dopuszczeniu*, „Prokuratora i Prawo” 2014, nr 4, s. 148–170.

⁴¹ Por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 1970 r., sygn. Rw 700/70, Biuletyn Izby Wojskowej 1970, nr 4, poz. 7; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 24 lutego 1994 r., sygn. II AKz 72/94, *Krakowskie Zeszyty Sądowe* 1994, nr 2, s. 23; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 listopada 2010 r., sygn. II Aka 325/10, „*Krakowskie Zeszyty Sądowe*” 2011, nr 2, poz. 59.

⁴² Por. m.in.: T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 494; T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000, s. 72; A. Bachrach, *Rola biegłego w procesie karnym*, „*Nowe Prawo*” 1958, nr 1–6, s. 20.

⁴³ P. Rybicki, B. Pilitowski, M. Pękała, *Monitoring rozpraw sądowych z udziałem biegłych w ramach Obywatelskiego Monitoringu Sądów*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2016, s. 37.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ J. Gurgul, *op. cit.*, s. 87.

w zakresie biegłych sądowych, jeśli „w umysłach i sercach prokuratora/ sędziego/ obrońcy zagoszczą nauki z dobrych doświadczeń praktyków i dorobku teoretyków pomostowych dyscyplin”. Innymi słowy: organy procesowe oraz obrońcy są w stanie ograniczyć do minimum występowanie wadliwych opinii biegłych sądowych, jeśli tylko nabędą niezbędną w tym zakresie wiedzę, rozpowszechnioną w dziełach znanych i uznawanych klasyków gatunku, prawników-kryminalistów zajmujących się zakreśloną tematyką, do których zdaniem Gurgula należą: Tadeusz Tomaszewski⁴⁶, Tadeusz Widła⁴⁷, czy Józef Wójcikiewicz⁴⁸. Aktualne pozostają również rozumowania Edmonda Locarda, który podnosił, iż „stojący na odpowiednim poziomie sędziego śledczy lub orzekający, musi być zdolny wprawdzie nie do sporządzenia, lecz do umiejętnego odczytywania wszelkich szczegółów ekspertyzy, a nie tylko konkluzji; musi też być w stanie całą ekspertyzę ocenić, jak również zważyć jej doniosłość i wartość”⁴⁹. Ocena wydanej przez biegłego opinii ma charakter kluczowy, zatem organy powinny być wyposażone w odpowiednią wiedzę, jak oceny takiej dokonać. Należy jednocześnie zaznaczyć, że od organu procesowego nie wymaga się przy tym, aby każdorazowo przy dokonywaniu oceny opinii musiał pogłębiać swoją wiedzę o szczegółowe zagadnienia z danej dziedziny (choćby nigdyś podnoszono takie postulaty⁵⁰, to jednak, w szczególności w czasach gwałtownego rozwoju wielu obszarów nauki, takich jak genetyka sądowa i molekularnej czy informatyka, trudno jest sobie wyobrazić możliwość każdorazowego przyswajania przez dane organy, na potrzeby dokonywanej oceny opinii, szczegółowych i rozległych zagadnień specjalistycznych). Organ wymiaru sprawiedliwości powinien natomiast posiadać umiejętność dokonania analizy wydanej przez biegłego opinii oraz umiejętność dokonania jej rzetelnej oceny. W tym zakresie wyzwaniami pozostają opinie biegłych oparte na nowych technikach badawczych⁵¹.

⁴⁶ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000, passim.

⁴⁷ T. Widła, *Ocena opinii biegłego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1992, passim.

⁴⁸ J. Wójcikiewicz, *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000, passim; *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, red. J. Wójcikiewicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007, passim.

⁴⁹ E. Locard, *Dochodzenie przestępstw według metod naukowych*, przeł. R. Merson, E. Wiśniewski, Księgarnia Powszechna, Łódź 1937, s. 261.

⁵⁰ S. Mikke, *Bez togi*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 253.

⁵¹ W przeprowadzonych badaniach większość sędziów orzekających w sprawach karnych (78 osób na 148 respondentów) przyznało, że nie jest wystarczająco przygotowana do oceny dowodów naukowych; V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, J. Wójcikiewicz, *Sędziowie wobec dowodu naukowego*, [w:] *Kryminalistyka i inne nauki pomostowe w postępowaniu karnym*, red. J. Kasprzak, B. Młodziejowski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009, s. 43–57.

Autorzy projektu „Forensic Watch” wskazują, że występowanie pomyłek sądowych jest problemem uniwersalnym, aktualnym dla większości systemów prawnych, jednakże w Polsce dodatkowo jest on pogłębiony brakiem systemowych rozwiązań organizacyjnych, umożliwiających kompleksowe podejście do zagadnienia pomyłek sądowych, w tym wynikających z pracy biegłych⁵². Jednocześnie w Polsce nie prowadzi się prawie żadnych badań w zakresie skali wymienionego zjawiska⁵³ ani też zagadnienie to nie stanowi przedmiotu pogłębionego zainteresowania przedstawicieli środowisk naukowych⁵⁴. W polskim systemie prawa karnego istnieją, co prawda, instytucje, za pomocą których można wzruszyć prawomocne orzeczenie sądowe – kasacja⁵⁵, wznowienie postępowania⁵⁶ oraz skarga nadzwyczajna⁵⁷ – jednakże z uwagi na fakt, że nie prowadzi się przy tym żadnych oficjalnych statystyk w zakresie skazań osób niewinnych i nie bada tego zjawiska – nie wiadomo dokładnie, jaki odsetek pomyłek sądowych stanowią dane czynniki, uchybienia proceduralne czy wadliwość opinii powołanych w toku postępowania karnego biegłych.

Polskie rozwiązania w zakresie eliminowania pomyłek sądowych przewidują pozostawienie decyzji o przyjęciu kasacji, wniosku o wznowienie postępowania lub wniosku o skargę nadzwyczajną w rękach sądu – jest to oczywiście inny sąd niż ten, który wydał w sprawie ostateczne rozstrzygnięcie, jednak całość postępowania zamyka się w systemie sądownictwa⁵⁸. Niektórzy praktycy prawa karnego zwracają uwagę, że choć przyjęte rozwiązania korespondują całkowicie z konstytucyjną zasadą trójpodziału władzy⁵⁹, to rozwiązaniem korzystnym byłoby, gdyby o samej ewentualnej rewizji sprawy mógł

⁵² P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *Błędy w opiniach biegłych a pomyłki sądowe. Możliwości i sposoby naprawy*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015, s. 5.

⁵³ Wskazać należy jednak na pionierskie badania tego zagadnienia, przeprowadzone przez Ł. Chojniaka i Ł. Wiśniewskiego, którzy, jak się zdaje błędnie, przyjęli definicję pojęcia „niesłuszne skazanie”, pozwalającą na włączenie do tej kategorii także spraw karnych, w których pierwotne postępowanie dotknięte było jedynie uchybieniami proceduralnymi, zaś ustalenie co do winy oskarżonego było bezsporne, a nawet postępowań w przedmiocie wydania wyroku łącznego, w toku których nie rozstrzyga się wszak o winie oskarżonego; Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, *Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa 2012.

⁵⁴ P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *op. cit.*, s. 72.

⁵⁵ Instytucja kasacji uregulowana została w Rozdziale 55 k.p.k.

⁵⁶ Wznowienie postępowania reguluje Rozdział 56 k.p.k.

⁵⁷ Instytucja skargi nadzwyczajnej uregulowana jest w ustawie o Sądzie Najwyższym z dnia 8 grudnia 2017 roku (Dz.U. z 2018 r., poz. 5), która weszła w życie 3 kwietnia 2018 roku.

⁵⁸ Zob. art. 530 k.p.k. – w zakresie kasacji, art. 544 k.p.k. – w zakresie wznowienia postępowania oraz art. 91 ustawy o Sądzie Najwyższym – w zakresie skargi nadzwyczajnej.

⁵⁹ Zob. art. 10 Konstytucji RP.

decydować organ funkcjonujący poza systemem wymiaru sprawiedliwości⁶⁰. Podkreślają przy tym, że niewskazaniem rozwiązaniem jest przyznanie takiemu organowi pełnej władzy w zakresie rewizji pierwotnego wyroku, rekomendując jednocześnie mechanizmy pośrednie, z powodzeniem funkcjonujące w innych krajach, w których organy niezależne od sądownictwa zostały wyposażone w możliwość kierowania do sądu wniosku o wznowienie postępowania, a nawet możliwość samodzielnego decydowania w tym przedmiocie⁶¹. Jednym z krajów, w których wdrożono funkcjonowanie takiego organu, jest Wielka Brytania.

Brytyjska Komisja Rewizji Spraw Karnych została powołana na mocy ustawy z 1995 roku o apelacji w sprawach karnych⁶², a celem tej instytucji jest ponowne badanie spraw karnych pod kątem ewentualnych pomyłek sądowych, w zakresie obejmującym wyroki skazujące na terenie Anglii, Walii i Irlandii Północnej⁶³. Bодźcem, który bezpośrednio przyczynił się do utworzenia Komisji, były serie głośnych przypadków skazań, uznane następnie za rażąco niesprawiedliwe pomyłki sądowe⁶⁴. Zgodnie z ustawą Komisja Rewizji Spraw Karnych musi składać się przynajmniej z 11 członków, wśród których przynajmniej 1/3 powinna posiadać minimum 10-letnie prawnicze doświadczenie zawodowe, zaś co najmniej 2/3 pracowników musi posiadać wiedzę i doświadczenie z zakresu wymiaru sprawiedliwości, z których przynajmniej jedna osoba powinna specjalizować się w ustawodawstwie Irlandii Północnej⁶⁵.

Mimo iż możliwość zwrócenia danej sprawy do ponownego rozpatrzenia sądowni drugiej instancji stanowi wyłączną legitymację Komisji, to ostatecznie jedynie sąd jest władny do skutecznego uchylecia danego wyroku⁶⁶. Rozwiązanie takie wydaje się właściwe, ze względu na pozostawienie ostatecznej decyzji w zakresie wyroku w rękach sądu. Co istotne, Komisja wyposażona została przez ustawę w szereg uprawnień o charakterze śledczym, dającym jej możliwości działania w zakresie zbliżonym do uprawnień polskich organów śledczych, wśród których wskazać można w szczególności możliwość żądania i uzyskiwania informacji od instytucji publicznych, policji, prokuratury

⁶⁰ Zob. P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *op. cit.*, s. 52.

⁶¹ *Ibidem*, s. 52–70.

⁶² Criminal Appeal Act 1995: Part II, The Criminal Cases Review Commission, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/35/part/II> [dostęp: 30.06.2018].

⁶³ *Ibidem*, pkt. 9–12.

⁶⁴ Wśród takich przypadków na stronie Komisji wymieniono przypadki: The Guildford Four (1974); The Birmingham Six (1975); The Maguire Seven (1976) and Judith Ward (1974); <https://ccrc.gov.uk/about-us/our-history> [dostęp: 30.06.2018].

⁶⁵ Criminal Appeal Act, Part II, pkt. 8.

⁶⁶ Criminal Case Review Commission, <https://ccrc.gov.uk/about-us/what-we-do> [dostęp: 30.06.2018].

i innych, możliwość przesłuchiwania świadków, składania wniosków o powoływanie nowych biegłych w sprawie czy też zlecenia przeprowadzenia badań kryminalistycznych⁶⁷. Ponadto procedura wniesienia sprawy do zbadania przez Komisję jest bezpłatna, a sam wniosek sporządza się na formularzu powszechnie dostępnym na stronie internetowej, bez konieczności korzystania z usług profesjonalnego pełnomocnika (brak przymusu adwokacko-radcowskiego)⁶⁸. Gdy zaś Komisja uzna dany wniosek za zasadny i skieruje go do sądu apelacyjnego, wówczas wnioskujący otrzymuje darmową i poufną pomoc z zakresu doradztwa prawnego⁶⁹. Podobnie jak w rozwiązaniach polskich, przesłanką do skierowania wniosku do Komisji mogą być jedynie nowe fakty lub dowody w sprawie, które w znaczący sposób wpływają na zakończoną sprawę, jednakże ustawa daje także możliwość, w wyjątkowych okolicznościach, wznowienia postępowania pomimo niewystąpienia nowych okoliczności w sprawie⁷⁰.

Przeprowadzone badania⁷¹ wskazują, że od momentu rozpoczęcia prac Komisji w kwietniu 1997, do końca września 2015 roku z przekazanych do zbadania 19 963 wniosków Komisja skierowała do ponownego rozpoznania przez sąd 599. Innymi słowy: Komisja kieruje do wzruszenia średnio 3,5% ze wszystkich zakończonych spraw karnych, co stanowi 1 sprawę na 29 zakończonych. Natomiast ok. 70% spraw skierowanych przez Komisję do sądów odwoławczych jest następnie rozpatrywanych pozytywnie (z 599 rozpoznanych spraw 397 zostało uwzględnionych, a 168 oddalono)⁷². W czasie przeprowadzania badań w 2015 roku obserwowano narastający wzrost liczby kierowanych do Komisji wniosków, która wynosiła wówczas ok. 1 500 rocznie, a także wzrost kierowanych przez Komisję spraw do wznowienia, których było ok. 30 w ciągu jednego roku⁷³. Należy dodać, iż przedmiotem rozpoznawanych postępowań w znakomitej większości przypadków są sprawy o najpoważniejsze przestępstwa – w analizowanym okresie aż 25% spraw dotyczyło zabójstw, 12% – zgwałceń, 8 procent – rozbojów, zaś pozostałe obejmowały różne czyny przestępcze o mniejszym karnym zagrożeniu ustawowym⁷⁴.

⁶⁷ Criminal Appeal Act, Part II, pkt. 15–21.

⁶⁸ Criminal Case Review Commission, Questions and answers, <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/ccrc-prod-storage-1jdn5d1f6iq11/uploads/2018/03/Q-and-A-doc-final.pdf> [dostęp: 5.07.2018].

⁶⁹ Criminal Cases Review Commission, <https://ccrc.gov.uk/making-application/how-it-works/> [dostęp: 10.07.2018].

⁷⁰ Criminal Appeal Act, Part II, pkt. 13–14.

⁷¹ P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *op. cit.*, s. 54.

⁷² Criminal Cases Review Commission, <https://ccrc.gov.uk/case-statistics> [dostęp: 12.07.2018].

⁷³ P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, *op. cit.*, s. 55.

⁷⁴ *Ibidem*.

Rozwiązanie brytyjskie, polegające na powierzeniu weryfikacji wniosków o wznowienie postępowania odrębnemu organowi, z jednoczesnym pozostawieniem kompetencji w zakresie decyzji o wznowieniu w rękach sądu apelacyjnego, należy ocenić pozytywnie. Przyjęte regulacje zapewniają wysokie kompetencje członków Komisji Brytyjskiej, zaś nieobciążanie sądów dodatkową koniecznością badania i weryfikowania zasadności i celowości wnoszenia większości wniosków przyczynia się do redukcji przewlekłości postępowania, które stanowi jeden z głównych zarzutów czynionych polskiemu sądownictwu⁷⁵ – poprzez zredukowanie obowiązków sędziów w tym zakresie.

Reasumując – mając na uwadze zaprezentowane rozwiązanie prawne, funkcjonujące z powodzeniem w Wielkiej Brytanii, a także czynione powyżej rozważania, wskazać należy na wyłaniającą się celowość wypracowania w Polsce rozwiązań, umożliwiających maksymalne zmniejszenie ryzyka wystąpienia błędów wymiaru sprawiedliwości, w tym wynikających z wydawania przez biegłych w toku postępowania karnego wadliwych opinii. Korzystnym jawi się w tym celu przeprowadzenie międzynarodowych badań prawnoporównawczych celem czerpania wiedzy z funkcjonujących już w innych państwach rozwiązań. Niwelowanie przypadków pomyłek sądowych, a także wprowadzenie skutecznych metod naprawczych, prócz oczywistych pozytywnych konsekwencji w postaci czynienia zadość sprawiedliwości i zasadzie prawdy materialnej, w znaczący sposób mogłoby przyczynić się do zwiększenia zaufania społeczeństwa do polskiego wymiaru sprawiedliwości czy chociażby zmniejszenia wysokości wypłacanych przez państwo ogromnych kwot odszkodowań za pomyłki sądowe. Z pola widzenia nie można tracić konieczności ciągłego szkolenia i doskonalenia przedstawicieli organów ścigania i sądownictwa w zakresie dotyczącym możliwości i ograniczeń wynikających z rozwoju współczesnych nauk, w szczególności wobec toczących się dyskusji w kwestii niepewności wyników badań⁷⁶. Mając nadto na uwadze zaprezentowane poglądy przedstawicieli praktyków prawa, należy rekomendować jak najszybsze wprowadzenie kompleksowych rozwiązań prawnych w zakresie biegłych sądowych. W szczególności koniecznym wydaje się wdrożenie mechanizmów zapewniających powoływanie do pełnienia funkcji biegłego wykwalifikowanych specjalistów. Z uwagi na fakt, iż funkcjonujące obecnie narzędzia ewidencji nie obrazują rzetelnie zakresu wiedzy biegłych, nie pozwalając przez to na ich efektywny dobór oraz prowadzenie nadzoru nad terminowością i rzetelnością ich pracy, zasadnym jest wprowadzenie jednego, centralnego rejestru biegłych wraz z rejestrem wydanych przez nich opinii.

⁷⁵ *Biała Księga w sprawie reform polskiego wymiaru sprawiedliwości*, op. cit., s. 7–22.

⁷⁶ P. Rybicki, M. Pękala, A. Winczakiewicz, J. Kupczyński, op. cit., s. 71.

W tym zakresie niezbędnym jest także wprowadzenie jednolitych, obiektywnych kryteriów weryfikacji kompetencji osób aplikujących do pełnienia funkcji biegłego oraz ujednoczenie określenia dziedzin i opisu ich specjalizacji. Odrębnym zagadnieniem jest kwestia zwiększenia oferowanego biegłym wynagrodzenia, co mogłoby wpłynąć na wzrost liczby biegłych z niedostępnych dziedzin i przyciągnięcie do wykonywania tej funkcji najlepszych specjalistów. Jak podkreślano, postrzeganie przyczyn pomyłek sądowych w zakresie wadliwych opinii biegłych musi uwzględniać także problem bezrefleksyjnego przyjmowania przez wymiar sprawiedliwości tego, co przedstawiają biegli w swojej opinii. Celnie podnosi się, że przypadki wadliwego opiniowania mogą być zredukowane poprzez wnikliwą analizę organów procesowych wykonanej opinii, obranej przez biegłego metodologii oraz jasności zaprezentowanego procesu wnioskowania. Na koniec zaś przedmiotowych rozważań warto przytoczyć paremię łaćnińską⁷⁷, doskonale podsumowującą doniosłość obranej przez autora tematyki:

Lepiej jest uniewinnić 100 winnych,
niż skazać 1 niewinnego.

Bibliografia

- Bachrach A., *Rola biegłego w procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1958, nr 1–6.
- Biederman J., *Glosa do wyroku SN z dnia 12 stycznia 2000 r. (IV KKN 269/99)*, [w:] „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 11.
- Bodnar A., Grabowska B., Pietryka A., Wolny M., *Biegli sądowi w Polsce*, Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2014.
- Chojniak Ł., Wiśniewski Ł., *Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa 2012.
- Ejchart M., Wolny M., *Pomyłka sądowa – polska perspektywa*, „Na wokandzie” 2012, nr 14.
- Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, red. J. Wójcikiewicz, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa, 2015.
- Garrett B., Neufeld P., *Invalid forensic science testimony and wrongful convictions*, „Virginia Law Review” 2009, no. 1 (95).
- Gruza E., *Opinia a „opinia” czyli kilka uwag na temat sprzeczności między opiniami ekspertów pisma ręcznego*, [w:] *Logiczne podstawy opiniowania ekspertyz dokumentów a praktyka: materiały XI Wrocławskiego Symposium Badań Pisma*, red. Z. Kegel, Katedra Kryminalistyki Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

⁷⁷ A.M. Riggsby, *Crime and Community in Ciceronian Rome*, University of Texas Press, Austin 1999, s. 191.

- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, LexisNexis, Warszawa 2009.
- Gurgul J., *O wadliwości opinii biegłego w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4.
- Hrehorowicz M., *Opinia biegłego w sprawach karnych gospodarczych i jej ocena sądowa*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013.
- Kalinowski S., *Opinie biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1973.
- Kłak C., „Pełność”, „jasność” i „niesprzeczność” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 k.p.k.), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4.
- Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Wójcikiewicz J., *Sędziowie wobec dowodu naukowego*, [w:] *Kryminalistyka i inne nauki pomocnicze w postępowaniu karnym*, red. J. Kasprzak, B. Młodziejowski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2009.
- Locard E., *Dochođenje przestępstw według metod naukowych*, przeł. R. Merson, E. Wiśniewski, Księgarnia Powszechna, Łódź 1937.
- Matson J., Daou S., Soper G., *Effective Expert Witnessing*, CRC Press, Florida 2004.
- Mikke S., *Bez togi*, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Pawelec S., *Wadliwość opinii biegłego w procesie karnym jako pochodna błędów zawartych w postanowieniu o jej dopuszczeniu*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 4.
- Riggsby A.M., *Crime and Community in Ciceronian Rome*, University of Texas Press, Austin 1999.
- Robertson B., Vignau G.A., Berger C.E.H., *Interpreting evidence. Evaluating forensic science in the courtroom*, John Wiley & Sons, West Sussex 2016.
- Rybicki P., Betlejewski M., Pękała M., Karasek P., Tomaszewska-Michalak M., *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015.
- Rybicki P., Pękała M., Kupczyński J., Winczakiewicz A., *Błędy w opiniach biegłych a pomyłki sądowe. Możliwości i sposoby naprawy*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015.
- Rybicki P., Pilitowski B., Pękała M., *Monitoring rozpraw sądowych z udziałem biegłych w ramach Obywatelskiego Monitoringu Sądów*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2016.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000.
- Widła T., *Ocena opinii biegłego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1992.
- Widła T., *Uwagi o przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego*, „Palestra” 2002, nr 3–4.
- Wójcikiewicz J., *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków 2000.

Netografia

- Biała Księga w sprawie reform polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2018, https://www.premier.gov.pl/files/files/biala_ksiega_pl_full.pdf [dostęp: 9.06.2018].
- Criminal Appeal Act*, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/35/part/II> [dostęp: 30.06.2018].
- Criminal Case Review Commission, <https://ccrc.gov.uk/about-us/what-we-do/>; <https://ccrc.gov.uk/about-us/our-history/>; <https://ccrc.gov.uk/making-application/how-it-works/>; <https://ccrc.gov.uk/case-statistics> [dostęp: 11.07.2018].

- Criminal Case Review Commission, *Questions and answers*, <https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/ccrc-prod-storage-1jdn5d1f6iq1l/uploads/2018/03/Q-and-A-doc-final.pdf> [dostęp: 5.07.2018].
- Ministerstwo Sprawiedliwości, *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych w państwach: Austrii, Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii oraz analiza polskich regulacji dotyczących biegłych (...)*, „Twinnig Light Project: Strengthening the Polish Justice System” (PL /06/IB/JH /02/TL), <http://1kns.pl/wp-content/uploads/2014/04/Biegli-w-EU-por%C3%B3wnanie.pdf> [dostęp: 10.06.2018].
- Rzecznik Praw Obywatelskich – informacja o piśmie podsekretarza stanu MS do RPO z dnia 8 sierpnia 2016 r., <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/ministerstwo-sprawiedliwosci-odpowiada-rpo-w-sprawie-bieglych-sadowych> [dostęp: 9.06.2018].
- Rzecznik Praw Obywatelskich – wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z dn. 24.11.2015, sygn. VII.510.20.2015.AJK, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_ustawy_o_bieglych_sadowych.pdf [dostęp: 9.06.2018].
- Rzecznik Praw Obywatelskich – wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z dn. 26.01.2016, sygn.VII.510.20.2015.AJK, https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_bieglych_sadowych_0.pdf [dostęp: 9.06.2018].
- Rzecznik Praw Obywatelskich – wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z dn. 19.07.2016, sygn. VII.510.20.2015.AJK, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20w%20sprawie%20ustawy%20o%20bieg%C5%82ych%20s%C4%85dowych%2C%2019.07.2016.pdf> [dostęp: 9.06.2018].
- Rzecznik Praw Obywatelskich – wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z dn. 7.05.2018, sygn. VII.510.20.2015.AJK, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20RPO%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20w%20sprawie%20ustawy%20o%20bieg%C5%82ych%20s%C4%85dowych.pdf> [dostęp: 9.06.2018].
- Szymaniak P., *Ostateczny koniec dramatu Tomasza Komendy. SN uniewinnia niestusznie skazanego*, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1124344,sn-uniewinnia-tomasza-komende.html> [dostęp: 9.06.2018].
- Żączkiewicz-Zaborska K., *SN uniewinnił ofiarę pomyłki sądowej*, <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/sn-uniewinnil-ofiare-pomylki-sadowej> [dostęp: 9.06.2018].

Akty prawne

- Kodeks postępowania karnego, ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 1904 ze zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, ustawa zasadnicza z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, Nr 78 poz. 483).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. *w sprawie biegłych sądowych* (Dz.U. z 2005 r., Nr 15, poz. 133).
- Ustawa o Sądzie Najwyższym z dnia 8 grudnia 2017 roku (Dz.U. z 2018 r., poz. 5).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2001 Nr 98 poz. 1070 ze zm.).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 1970 r., sygn. Rw 700/70.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 24 lutego 1994 r., sygn. II AKz 72/94.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 30 marca 2007 r., sygn. VI SA/Wa 119/07.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 czerwca 2007 r., sygn. VI SA/Wa 1549/06.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 lipca 2007 r., sygn. VI SA/Wa 786/07.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 września 2008 r., sygn. VI SA/Wa 695/08.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 9 kwietnia 2009 r., sygn. akt: VI SA/Wa 98/2009.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 listopada 2010 r., sygn. II AKa 325/10.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 roku, sygn. akt: V KO 26/18.

Abstract

Defective Opinions of Expert Witnesses as the Cause of Judicial Mistakes in the Polish Criminal Trial. Signalization of Repair Possibilities

The author of the article attempts to organize and summarize the postulates put forward by the representatives of the doctrine regarding necessary reforms of the currently applicable model of functioning court expert witnesses in Poland. First of all, the article points out problems related to the appointment of expert witnesses, lack of mechanisms of controlling and evaluating them. In particular, the negative consequences of the current lack of appropriate legal regulations were highlighted – ie the risk of restricting the right of parties to a fair trial by admitting evidence from a flawed expert opinion and acknowledging it as a reliable evidence, which in the case of criminal proceedings may lead to conviction for an innocent crime. The next part of the article presents reflections on possible solutions to the problem, including corrective methods, on the example of solutions functioning successfully in Great Britain.

Key words: expert witness, defective opinion of expert witness, judicial mistakes, appointment of expert witnesses, control of expert witnesses, expert opinions in the criminal trial, fair trial

Streszczenie

Wadliwe opinie biegłych jako przyczyna pomyłek sądowych w polskim procesie karnym. Sygnalizacja możliwości naprawczych

Autor artykułu podejmuje próbę uporządkowania i podsumowania wysuwanych przez przedstawicieli doktryny postulatów w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia re-

form aktualnie obowiązującego modelu funkcjonowania biegłych sądowych w Polsce. W pierwszej kolejności wskazano na problemy związane z powoływaniem biegłych oraz brakiem mechanizmów umożliwiających ich kontrolowanie i ocenianie. W szczególności podkreślono negatywne konsekwencje aktualnego braku stosownych uregulowań prawnych – tj. ryzyko ograniczenia prawa stron do rzetelnego procesu poprzez dopuszczenie dowodu z wadliwej opinii biegłego i uznanie go za dowód wiarygodny, co w przypadku postępowania karnego prowadzić może do skazania osoby niewinnej. W dalszej części artykułu zaprezentowano refleksje dotyczące możliwych rozwiązań problemu, w tym metod naprawczych, na przykładzie rozwiązań funkcjonujących z powodzeniem w Wielkiej Brytanii.

Słowa kluczowe: biegły sądowy, wadliwa opinia biegłego, pomyłki sądowe, powoływanie biegłych, kontrola biegłych, opinie biegłych w procesie karnym, rzetelny proces